

Прикази књига Book reviews

Милосав Ж. Чаркић: *Стилистика стиха*. Међународно удружење „Стил“, Београд – Институт за српски језик с а н у, Београд, стр. 287. – ISBN 86-82873-13-3

Монографија Милосава Ж. Чаркића *Стилистика стиха* представља интегралну стилистичку студију посвећену проблемима песничког језика и стиха.

Монографија садржи 287 страна и подељена је на десет целина: Увод (7–17); Неке стилске особености песничког језика и стиха (18–46); Неке стилске особености старије српске поезије (47–115); Неке стилске особености новије српске поезије (116–163); Неке стилске особености најновије српске поезије (164–233); *Summary* (234–238); Скраћенице и извори (239–241); Цитирана литература (242–250); Предметни регистар (251–280) Именски регистар (281–285); Белешка о аутору (286–287).

Стилистика стиха М. Ж. Чаркића представља после *Фонике стиха* (1992) и *Фоностилистике стиха* (1995) трећу студију, посвећену поетско-стилским питањима. Ова по много чему вансеријска и изузетна књига, настала је као плод вишегодишњег ауторовог истраживачког бављења стилским аспектима српске поезије. Може се рећи да је у односу на две претходне, ово до сада у научном смислу, најзрелије дело афирмисаног научника, које обрађује две кључне теме – стили-

стику и стих. Напомињући у уводном делу да су стилистика и стих „основне одреднице које карактеришу ову студију“, М. Ж. Чаркић прецизира да се стилистика у њој првенствено поима као лексичка стилистика, док одредница стих обухвата период српске поезије од Средњег века до данас (7).

Изnoseћи у уводном делу кратак преглед научних мишљења о термину стил у језику, књижевности и уметности, аутор каже: „Иако је стил веома сложена и вишеслојна појава, ради научног уопштавања и апстраховања потребно је да се он што тачније одреди. Стил у општем смислу означава спољашњи облик (форму) и унутрашњи садржај (структуру) сваке појаве; у лингвистичком смислу стил значи нарочити избор и начин употребе језичких средстава у односу на постојећу норму; у књижевноуметничком смислу стил представља избор и начин употребе језичких средстава условљених одабраном поетском формом у односу на успостављену језичку и поетску норму“ (стр. 13–14).

За саму монографију од изузетног је значаја прво поглавље у којем су изнета теоријско-методолошка полазишта аутора у вези са: а) поетском функцијом језика;

Стил 2006

б) информативношћу и комуникативношћу стиха као особеног језичко-стилског дискурса; в) графичком, ритмичком и звуковном организацијом стиха као особеног стилског дискурса.

Прво поглавље теоријско-методолошког карактера – *Неке стилске особености јесничког језика и стиха*, посвећено је проблему поетске функције језика, као и проблемима информативности и комуникативности песничког језика. „Поетска функција језика састоји се у томе да се, на једној страни, активирају сви састојци природног језика како би он постао погодан медиј, средство за стварање аутентичних и непоновљивих уметничких дела, а на другој страни, да се природни језик преобликовањем претвори у специфично комуникационо средство, које ће преко посебно остварене вербалне структуре, делујући својим естетским и другим својствима, пренети веома сложену и слојевиту поруку“ (25–26). Истичући да се једна од кључних разлика између јединица у природном и у поетском језику састоји у томе, што су прве линијски умрежене, док јединице у поетском језику често попримају вишедимензионални распоред, аутор каже: „Прости знаци природног језика у песничком тексту уланчавају се у сложене знаке просторног карактера, стварајући тако један друкчији систем веза и односа како старих (природнојезичких) тако и нових (песничкојезичких) знакова. Не правећи разлику између стиховне и прозне уметничке творевине, можемо са сигурношћу тврдити да и једна и друга представљају форму вербалноуметничке комуникације... Међутим, у поезији као једном од начина употребе песничког језика, постоји одређена парадоксалност, јер она има максималну уређеност, а и максималну информативност... Висок

степен предвидивости лежи у високом степену поновљивости појединих елемената песничке структуре, а висок степен поновљивости говори о високом степену уређености, што указује на њену посебну естетичност, на естетску информацију коју поезија (песничко дело) садржи“ (27–28).

Друго, треће и четврто поглавље монографије – *Неке стилске особености срије српске поезије, Неке стилске особености новије српске поезије и Неке стилске особености најновије српске поезије*, представљају њене централне делове. Пратећи основне развојне токове српске поезије од црквене, барокне, вуковске, модерне, до постмодерне, аутор у оквиру њих осветљава она обележја, која су кључна за њихову стилску вредност. Тако, се у одељку посвећеном српској црквеној поезији у центру истраживања налази посебна врста парарелизма – удвајање лексичких јединица, које се разматра у својој семантичкој, синтаксичкој и стилској равни. Поред тога аутор се бави анализирањем поступка *илеџенија словес*, односно изналагањем оних његових типова који одговарају тзв. фигурама дикције (анафора, епифора, унутрашња лексичка понављања, хомојарктон, хомојотелеутон, асонатско–алитерациона веза итд.).

Посебну вредност овог одељка представља стилска анализа наше барокне поезије (Г. С. Венцловић, З. Орфелин, Х. Жефаровић и др.), која доноси у нашој науци прву целовиту, методолошки јасно и доследно изведену стилистичку анализу поетских текстова епохе српског барока. У српској барокној поезији издваја се и детаљно анализира пет група стилских средстава: основна језичка, фигуративна, метричка, фонијска и графичка. О свима њима детаљно, аналитички објективно, прецизно и акрибично пише М. Ж. Чар-

кић, осветљавајући на оригиналан и нов начин поетски језик српског барока.

Стилска обележја поезије Ј. Ј. Змаја, Б. Радичевића, Ђ. Јакшића, Л. Костића, тзв. вуковских песника, анализирају се са фонетско-морфолошког (фонометаплазме), лексичког (варваризми, провинцијализми, неологизми), синтаксичког (понављање и надовање синтаксичких јединица) и ритмичког плана (метричка и ритмичка инерција стиха).

Међу бројним стилским особеностима поетског дискурса српских модерниста (А. Шантић, Ј. Дучић, М. Ракић, С. Пандуровић, В. Петковић Dis и др.), аутор издваја дисторзију придева и анаграмирање. Одвајање именице и придева у атрибутој функцији, реализовано помоћу средстава интерпункције (запета), опкорачењем и интерполирањем засебних текстова између ова два сегмента, узрокује осамостаљивање придева, које је релевантно за стилски план поетског дискурса. Полазећи од става да придевска дисторзија представља међуфазу лексикализације придева, аутор на обимној поетској грађи указује на законитости којима се она одликује као важно стилско-поетско средство. Оригиналан типологију анаграма као стилогеног средства у поезији српских модерниста, аутор базира на њиховим формално-структурним, контекстуално-структурним, композиционим и семантичко-стилским особеностима.

Постмодернистичка српска поезија осветљена је са стилског становишта кроз три круга питања: нарушавање формотворних стереотипа у области везног римованог стиха и сонета (В. Лукић, С. Раичковић, А. Вукадиновић); паронимска зближавања речи у оквиру стилских поступака моноасонанце, биасонанце, полиали-

терације, риме, парономазије, игре речи; лексичка понављања као структурни, конекторски и стилски поступак.

Свим овим комплексним питањима, аутор се бави на обимној поетској грађи студиозно и научно аргументовано. Његово виђење наведених проблема из области стилистике садржи критичко преиспитивање постојећих научних мишљења и пружа нова, оригинална решења. Уз то, систематизовано анализирање релевантних стилских карактеристика појединих етапа у развоју српске поезије, даје овој монографији још један квалитет. Оно омогућава да се уоче она инваријантна обележја, која као стилистичке константе одликују српску поезију (српску језичку личност) у њеном природном еволутивном току.

На основу свега што је до сада речено, књига Милосава Ж. Чаркића, *Стилистика стиха* представља оригиналну научну студију највишег теоријског и апликативног нивоа, у целини посвећену стилским особеностима српске поезије. Писана научно прецизно, методолошки јасно и оригинално, заснована на обимној поетској грађи, она представља прву интегралну научну студију посвећену кључним стилским обележјима српске поезије – од њених почетака до данашњих дана. Богатство извора, исцрпни преглед критички интерпретираних релевантних теоријских поставки у вези са стилским проблемима стиха, а изнад свега оригинални закључци и уочавање нових чињеница, сврставају ову монографију у сам врх српске, односно словенске стилистике.

Милана Ракић-Дугоњић (Београд)

391

Стил 2006

Майданова Л. М. [и др.]: Слово и ключевые смыслы в современных медиа-текстах. Урал. гос. ун-т, фак. журналистики. Ред.-сост. Л. М. Майданова – Екатеринбург: Изд-во Урал. Ун-та, 2004, 231с.

392

Дата студија представља уџбеник за студенте журналистике на Уралском универзитету у оквиру предмета *Новинарска вештина*. Аутори истичу да је намењена и свима онима које интересује новинарство и проблеми са којима се новинари сусрећу.

Књига обухвата следеће целине: *Введение* (3–9); *Глава 1. Единичный афоризм как самостоятельный радиотекст: ключевые смыслы* (10–41); *Глава 2. Ситуация обещания: эксплуатация ключевых смыслов в предвыборных листовках* (42–86); *Глава 3. Перекличка стереотипов: положительная оценка в политическом портрете* (87–202); *Глава 4. Финансовая метафора в современных СМИ* (203–218); *Заключение: «Разносящие и вторящие речи»* (219–224).

У уводном делу даје се оквир предузетог истраживања. Читалац се обавештава о стању у савременом руском новинарству и упознаје се са релевантном литературом из области журналистике. На крају се уводе термини и грађа која се проучава.

Новинарство је делатност која је заснована на сакупљању, обради, уређивању и објављивању информација у средствима јавног информисања. Порука која се преноси одређеном информацијом мора бити разумљива како би подстакла аудиторијум на активно учешће у решавању важних друштвених питања. Примат

треба дати истраживачком новинарству које опстаје захваљујући најбољим представницима струке, ентузијастима и онима који осећају друштвену одговорност за дешавања у окружењу. Међутим, новинар у Русији који покушава да дође до праве информације из сфере политике или економије бива изложен разним опасностима: од судске парнице до убиства. Наглашава се да основне проблеме у савременим медијима представљају: 1) условљеност програмског садржаја профитом, који је везан за високу гледаност, слушаност или читаност и у спрези је са продајом медијског простора рекламним оглашивачима; 2) свесна манипулација друштва. На основу тога може се закључити следеће: 1) изузетну популарност и најбољи профит од плаћених реклама, без обзира на квалитет, остварује садржај забавног карактера, па постаје део програмске концепције многих медија; 2) у Јељциновој председничкој кампањи из 1996.¹ године, базираној на његовим људским вредностима, а не на испуњењу политичких обећања, користи се страх гласача од грађанског рата у случају изостанка Јељцинове победе. Очигледан пример свесне манипулације показује се у његовој реклами, усмереној на репресију коју је спроводио совјетски режим. Политичка метафора представља огледало у коме се не одражава реално стање ствари у Русији, већ се описује деловање политичара, усме-

1) То је време растућег неповерења грађана према Јељцину, негативног односа јавности према војсци у Чеченији и револта због кашњења плата.

рено пре свега на подизање националне свести код грађана.

Ова студија посебну пажњу посвећује неким значењским јединицама, битним за друштвену свест, које су представљене разним језичким средствима. У истраживању ће се користити термин *кључни смисао* (*ключевой смысл*), а не *кључна реч* јер се, како показује грађа, анализира не само појам, већ и мишљење. Ознака *кључни смисао* не захтева одређени тип јединице, али подразумева њену функционалну карактеристику. Лотман опажа да се једно значење са аспектом догађајности може провлачити кроз цео текст. Испитивана грађа намеће и увођење термина *стереотип*, за који Солнцева-Накова истиче да није резултат логичког мишљења, већ искуства у коме главну улогу има инстинкт. Стварање стереотипа дешава се спонтано и прихвата се од колектива, а као пример наводи се: „Сва милиција ради за мафију“.

Грађу за студију представљају текстови одређеног жанра и садржаја, а разматрају се и њихове језичке јединице. Аутори наглашавају да су у потрази за одговором поставили питања: На који начин се може објаснити избор афоризама у циклусу емисија на Радио Русији? Како је представљена ситуација „обећања“ у текстовима на предизборним лецима? Како се праве позитивни хероји односно њихови позитивни политички портрети? Одговори се добијају анализом битних значењских компоненти и речи које их представљају у датим групама текстова.

У првом поглављу говори се о употреби афоризма као посебног облика изражавања на радију. Ауторка се најпре осврће на општепознате афористичке стране у штампаним медијима и указује на једну новину коју представља појава појединачног афоризма у оквиру других

публикација. Тако се „Афоризам“ јавља као подрубрика рубрике „Власт“ (*Слује народа – то су људи који су некада живели међу нама* (Б. Яшин, Екатеринбург)). Треба истаћи да се овде афоризам јавља као јединица одређеног текста која уноси у његов садржај иронију или негативну оцену. Избор афоризама у овом случају условљен је суштинском идејом односно јавља се у функцији основне замисли текста. Ипак, Мајданову највише интересује појава афоризама на радију у форми својеврсне самосталне емисије: 2001. емитује се „Козьма Прутков на Радио России“, а од 2002. „Полное собрание откровений Радио России“. Упоредивање афоризама у ова два циклуса показује да се разликују у организацији текста и у компонентама значења. И називи циклуса упућују на различитост: „Козьма Прутков на Радио России“ ставља у први план говорника, а „Полное собрание откровений Радио России“ предност даје пореклу мисли или афоризама. Покретач емисије Козьма Прутков представио се слушаоцима као афористичар, оштроуман човек и особа која кроз изречене баналности у једном сегменту проговара о проблемима за које се не очекује решење (*Где је њочетшак краја, којим се завршава њочетшак?*). Један део афоризама у првом циклусу одликује се тиме што садржај не кореспондира са актуелним друштвеним тренутком, а њихова допадљивост произлази из жеље говорника да произведе весело изненађење код оних који га слушају. Међутим, бивају изговорени и афоризми који представљају критику власти и друштва. Лош однос према традицији, исмевање ауторитета, одсуство одговорности, неповерење и манипулација само су део актуелне руске друштвене стварности, која се провлачи кроз афоризме. Други циклус емисија чине афоризми посвећени човеку,

његовом карактеру, понашању и важећим моралним нормама. Кроз цитате великих мислилаца (Хомера, Сенеке, Гетеа, Достојевског) говори се о глупости, мудрости, знању, брзини, истинитости, лажима. Треба напоменути да Козма Прутков посебан значај придаје Фаини Раневској. Као особа која се квалитетом изборила за свакодневно емитовање на радију, она представља добар пример будућим афористичарима.

У другом поглављу говори се дискурсној ситуацији обећања у предизборним лецима. Политички дискурс обухвата низ законодавних, животно одређених ситуација (заседање Думе), а оквиру њих могу се издвојити избори (председнички избори), који укључују све одрасло становништво. Таква ситуација има специфичну расподелу улога: кандидат и његов штаб с једне, а гласачи с друге стране. Политиколози често наглашавају то да процедура гласања подразумева, не право учествовања, већ право опредељења за некога коме ће гласач указати поверење да одлучује за њега и уместо њега. Време одређено за предизборну кампању и датум избора утврђени су законом. Саставну компоненту промотивног материјала за једног кандидата представља изборни летак. Њиме се демонстрира спрега личности кандидата и благодети која се обећава гласачком телу. Текст подлеже већ утврђеним стереотипима: обећања одређеним групама становништва (пензионери, млади, медицински радници) и указивање на везу кандидата са њима. Праве се слогани типа *више љара у Пензионском фонду – веће пензије рајним ветеранима и инвалидима*, а познато је да висина пензија не зависи од количине новца у Пензионском фонду. Таква повезаност искључиво се ствара да би се примаоцу поруке (пензионерима) саопштило нешто

пријатно. Веза *радни сџај – остварење џензије*, иако реална, не би имала добар одјек међу гласачима. Овакав модел манипулације примењује се и на остале гласачке групе. Некада се у лецима говори и о интересима одређене групе људи: реновирање школа, компјутерско умрежавање, куповина књига за библиотеку, опремање лабораторија омогућава квалитетнији рад просветних радника и боље образовање деце. Летак у предизборној кампањи заправо има функцију позива: *гласај за Х*, а кандидат обећава гласачу одређену благодет. Тврдња *обећавам да ћеће имати благодети* садржи модалну компоненту *вероватно*. Ситуација обећања односи се на сферу будућности, реално не постоји, а неизвесно је хоће ли уопште и постојати. Интерпретација би могла гласити: *Обећавам благодети – верујте ми и изаберите ме*. У политичком дискурсу користе се пак лексичка средства како би се семантичка компонента *обећање* заменила семантичком компонентом *могућности*. Модалност се изражава глаголом *моћи* (*Он може да љобољша животи љрађана*), а могућност се исказује и као жеља, намера, тежња кандидата да оствари благодет (*Ако ми се не дојадне ситуација, џежићу да је љроменим*). Врло често се употребљава и лексема брига (*Њејов љосао је дрија о људима*). Препоруке ауторитета и позитивне карактерне црте кандидата користе се као аргументи за поуздано остварење изречених обећања. Као пожељне особине наводе се: часност, савесност, одговорност.

Треће поглавље посвећено је изградњи позитивног портрета политичара, чиме се желе потиснути постојећи стереотипи. Наиме, многе публикације су до сада иронично истицале скандале, непринципијелност и манипулацију као пут до политичког успеха. Истраживање је, међутим,

потврдило да се постојана и аргументована позитивна оцена кандидата остварује и задржава показивањем изврсног знања, професионализма и прагматизма. Од политичара се захтева да буде добар лидер, државник и домаћин, а дисциплинованост, преданост послу и лојалност су особине које се подразумевају.

Демократска револуција с краја XX века довела је до успостављања власти новца. Стога у четвртм поглављу централно место заузима употреба тзв. финансијских метафора. Први тип представљају „живе“ метафоре. Оне у потпуности чувају своју унутрашњу форму (*девалвација савести, продајни чиновник, парламентарна берза*) и обојене су

пејоративношћу. „Излизане“ финансијске метафоре с готово изгубљеном сликовитом шћу представљају други тип (*скупо задовољство, цена слободе, економија политичких ресурса*). Треба још споменути да се у савременом руском политичком дискурсу одомаћило метафорични исказ *политички ресурс је новац*. Као ресурси појављују се: политички ауторитет, власт, поверење, слобода речи.

На крају, може се рећи да сва разма-трана питања задиру у сферу лингвистичког проблема који се бави односом *језика и мишљења*. Приручник пружа драгоцен допринос савременим тенденцијама у проучавању науке о језику.

Мирјана Гочанин (Београд)

395

Л. В. Савельева: Основы палеорусистики. Петрозаводск 2004, стр. 163. – ISBN 5-98774-004-5

Монографија представља уџбеник за студенте из предмета историја руског језика (палеорусистика). На самом почетку ауторка описује значај изучавања историје језика уопште. У некој врсти кратког предговора (*От автора* – стр. 4–5) једна од две уводне реченице гласи: *Историја језика је највернији, иако не и широко досиујан, начин познања своја народа и седе као честиице његовој дића*. Иначе, овај предговор садржи укратко објашњења: циља, задатака и основних идеја курса палеорусистике. Такође, на овом месту ауторка најављује и други део књиге са истим насловом, у коме би се посветила лексикологији и етимологији, будући да у првом делу није било места за ове области.

Након увода у историју руског језика (6–9), у коме је прегледно приказано: 1. место руског језика у класификацији

језика; 2. процеси диференцијације у историји руског и других словенских језика; 3. основни извори изучавања историје руског језика и 4. руски језик у односу према другим словенским језицима, први део монографије посвећен је историји фонетске структуре руског језика (10–41). Овај део је подељен на фонетику доисторијског периода, фонетику историјског периода, практикум и тестове и контролне радове. У доисторијском периоду (10–15) размотрене су најпре квантитативне и квалитативне промене самогласника индоевропског језика (како су се оне одразиле у словенским језицима). Затим се наводе неке фонетске појаве у старословенском језику и, коначно, фонетске алтернације у епоси распада овог језика на дијалекте (источнословенске, јужнословенске и западнословенске). Фонетици историјског периода посвећено је више

Стил 2006

простора (15–25). Овде је детаљно описан процес ишчежавања *ѣ* и *ѥ* или њихове вокализације. Први од ових процеса догађао се када су се ове фонеме налазиле у слабирм позицијама у слогу, док је други настајао када су биле у јаким позицијама. Прецизиран је и век када је дошло до ових процеса, као и разлози који су их проузроковали. Такође, описан је и њихов значај за скоро све језичке нивое (фонетику, фонологију, морфонологију, морфологију, творбу речи и лексику). У правоугаоникима су исписана правила реконструкције ових фонема, као и, нешто касније, фонеме *ї*. Иначе, овај начин истицања присутан је и на другим местима у књизи где год постоји неко правило. Међутим, приметно је, да је управо у овом делу о фонетским променама најзаступљенији из тог разлога што су на вишим језичким нивоима мање строга дијахронијска правила и тенденције, тако да овог вида представљања података уопште нема у поглављу о синтакси. У посебном подоодељку ауторка укратко излаже закључке који се тичу фонетике историјског (писменог) периода. На истој страници (24) наведен је и значај историјске фонетике за школску праксу. *Практикум* овог дела (25–34) садржи 7 практичних задатака са вежбањима за студенте. Задаци често садрже поређења руског језика са украјинским и белоруским, а ако је у питању старији историјски период – узете су у обзир и особине јужнословенских и западнословенских језика. На крају, дата су два теста и три контролна задатка (34–41).

Највећи део монографије посвећен је историјској морфологији (41–122). У уводу овог дела (41) најпре се прави разлика између фонетских и морфолошких историјских промена. Наиме, ове прве имају строже изражене тенденције промене и у њима не постоји тако дуго пара-

лелно постојање и старих и нових облика, као што је случај у морфологији. Истичу се и тешкоће изучавања историјске морфологије. Потом се разматрају заједничке особине словенске морфологије х–хI века (42), где је утврђено да је најизразитија разлика у систему врста речи овог периода и савременог – одсуство бројева. Део о историји именица (43–52) доноси податке о томе какав је некада био систем категорија рода, броја и падежа. Највеће промене су се догодиле у систему бројева, који је некад био трочлан, а у савременом језику двочлан, док се најмање мењао систем категорије рода.

У посебном потпоглављу (44–45) описана је подела именица по типовима промене, а затим и њихова флексија (45–49). У овом другом делу посебно се разматрају облици једнине, множине, као и историја трећег члана категорије броја – дуала. Наведени су његови трагови у савременом језику. Интересантан је део о пореклу неких именичких облика у савременом руском језику, назван *Историјски коментар о савременом систему промене именица* (49–51). На крају дела о именицама ауторка даје и одговор на то који је основни правац у историји промене именица (51–52), где нарочито истиче тенденцију према унификацији.

Историја заменица (52–61) садржи описе личних и неличних заменица. Најпре је дата промена личних и повратне заменице у староруском језику. Приметно је одсуство заменице 3. лица. Затим се даје коментар на ову промену (53–54), а онда се прелази на историјске промене у систему: личних заменица и повратне (54–55) и неличних заменица (55–61). Неличним заменицама је посвећено више простора и тај део садржи шест подналова: 1. Распад старог система показних заменица и формирање личне заменице 3. лица

(56–57); 2. Историја облика генитива и акузатива неличних заменица (57–59); 3. Преразлагање предлога *вѣн, кѣн, сѣн* испред коренског *и* (од **jъ*) (59); 4. Развој унификованих облика номинатива множине (59); 5. Појава опозиције рашчлањених/нерашчлањених заменица као резултат морфолошке унификације конгруентних атрибута – придева и заменица (60); и 6. Историја заменица *кѣто, чѣто* и њихових изведеница (60–61).

Део о историји придева (61–75) доноси нам информацију о томе да су староруски придеви у XI веку били много сличнији именицама него данас, те да је степен поређења настао нешто касније. Ове и неке друге информације ауторка износи у делу о општим напоменама о пореклу придева као врсте речи (61–62), закључивши да су именице и придеви настали из једне, именичке врсте речи. Затим прелази на именичке и заменичке облике придева (62–63), а онда се бави самом историјом ове врсте речи (63–65), где се такође појављује и облик дуала. У посебном делу – Лексичко-граматичке поделе староруских придева – размотрена је историја поделе придева (65–67). Посебно место дато је заменичким (пуним) придевима и њиховој историји (67–71), где се ови староруски придеви мењају по падежима, роду и броју и описују се њихове касније промене, од којих се издвајају две: 1. унификација наставака за род у номинативу и акузативу и 2. контракција заменичких облика у косим падежима. Коначно, темељно, иако кратко, описана је и историја поређења придева (71–75) и објашњено како је и када образован суперлатив (75).

Историја бројева (75–79) је део у коме је посебно описана историја основних (76–78), редних (78) и збирних (79) бро-

јева, а после овог дела подробније је описана историја глагола (78–101).

Староруски глаголи имали су много разнообразније облике него данас. Прошло време имало је четири, а будуће – три облика. О овом ауторка пише у уводу у посебно разматрање историје сва три глаголска времена, под насловом *Систем времена XI века и њихово мењање* (80). Садашње време (80–84) је имало две конјугације: тематску и атематску. Међутим, убрзо после XI века атематска конјугација нестаје. Што се тиче, пак, прошлог времена и његове историје (84–90), у староруском језику су постојали имперфект (84–85), аорист (85–86), перфект (86–87) и плусквамперфект, да би кроз историју дошло до рушења оваквог система прошлог времена, о чему ауторка говори на крају поглавља о прошлом времену (87–90). Овде имамо између осталог информације и о томе како је и када имперфект изашао из употребе у говору и помешао се са аористом, затим како је, касније, аорист био у конкуренцији са перфектом, да би на крају ишчезао, оставивши неке трагове у савременом руском језику (на овом месту су ови трагови и набројани). Будуће време (90–92) је у староруском језику такође имало више облика него у савременом. Постојала су три начина исказивања радње у будућности, да би у савременом руском језику дошло до унификације и раздвајања глагола по виду при образовању будућег времена. У поглављу о историји глаголског вида (92–93) сазнајемо век у коме је у руском језику дефинитивно успостављена диференцијација глагола по завршености/незавршености радње. Поглавље о глаголима садржи још информације о историји императива (94), конјунктива (95) и глаголских прилога (95–100). Између осталог, размотрено је и

узајамно дејство синтаксе и морфологије у историји глаголских прилога (98–99).

Пре *йракийкума*, који овде садржи десет практичних задатака, два теста и пет лабораторијских вежби (102–122), ауторка је изнела основне закључке који се тичу историјске морфологије (100–101).

Историја синтаксичког система (122–135) своди се на историју развоја староруског синтаксичког система из паратаксе у хипотаксу. Најпре је објашњена уопште паратаксичност староруског система (122–123), да би затим биле наведене основне измене у структури синтагме (123–128), просте реченице (128–133) и сложене реченице (133–135). Све описане измене тичу се појављивања тенденција ка развоју хипотаксе. На крају, и део о историји синтаксе

садржи *йракийкум*, у коме је постављено дванаест задатака (135–140).

У последња два поглавља своје монографије ауторка се бави старословенизмима и црквенословенизмима у историји руског језика (фонетским, морфолошким и синтаксичким) (141–147) и црквенословенским изворима руске књижевне културе (147–159). Такође, препоручује литературу која се тиче историје руског језика, уџбеничку и научну (160–163).

На крају, поменућемо ауторкин позив (159) упућен не само савременој руској школи, већ и украјинској, бугарској, српској и другим – да чувају и не заборављају у периоду економске кризе и секуларизације руске културе своје етничко достојанство и самосвест.

Ружица Бајић (Београд)

Lelija Sočanac, Orsolya Žagar Szentesi, Dragica Dragičević, Ljuba Dabo-Denegri, Antica Menac, Anja Nikolić-Hoyt:
Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima. Prilagodba posuđenica. Nakladni Zavod Globus, Zagreb, 2005: 255.

Иако је књига „Хрватски језик у контакту са европским језицима. Адаптација позајмљеница“ објављена у оквиру TEMPUS пројекта под називом „Европске студије: језици и културе у контакту“ Универзитета у Задру, она је заправо резултат рада загребачке контактолошке школе, чији је оснивач и први руководиоца био Рудолф Филиповић. Данас су Лелија Сочанац, Оршоја Жагар-Сентеши, Драгица Драгичевић, Љуба Дабо-Денегри, Антица Менац и Ања Николић-Хојт најактивнији њени представници. „Загребачка контактолошка школа“ је условни назив за групу загребачких истраживача

окупљених око два пројекта „Језички контакти у посредном и непосредном позајмљивању“ и „Хрватски језик у контакту са европским језицима“, чија је теорија и методологија настала у другој половини XX века. У њиховим истраживањима не објашњава се природа контактолошких процеса, већ се углавном даје дескрипција процеса адаптације, т.ј. интересују их разлози и начини адаптације позајмљеница на ортографском, фонолошком, морфолошком и семантичком нивоу, а све у циљу добијања теоријских основа за израду речника страних речи или правила адаптације позајмљеница.

У овој књизи, која представља уџбеник за постдипломце, анализирани су на синхронијском и дијахронијском плану лингвистичке и социолингвистичке специфичности контаката хрватског и шест европских језика: енглеског, француског, мађарског, немачког, руског и италијанског. Анализом је обухваћен и супстандардни ниво „што је нарочито важно за језике као што су мађарски, немачки и италијански с којима је хрватски имао блиске стогодишње контакте који сежу далеко у предстандардизацијско доба“. И поред тога што су у теоријско-методолошком смислу остали верни Филиповићевој „Теорији језика у контакту“ из 1986. године, аутори су недвосмислено изразили потребу за иновацијама и реинтерпретацијама контактолошке теорије, као и за даљим проучавањима у овој области.

С обзиром да смо у више наврата већ говорили о теоријским аспектима Филиповићевој теорији језика у контакту чија су начела у овом раду примењена (в., на пример, наше рецензије у „Балканској русистици“ или монографију „Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама“ из 2004. године), овом приликом ћемо се осврнути на резултате контактолошке анализе и историјат језичких контаката.

Књига се састоји из уводног дела, главног дела који чине шест радова о контактима хрватског и испитиваних језика, те прилога.

Лелија Сочанац у уводном делу говори о теорији и методологији контактолошких истраживања на лексичком нивоу, односно излаже основе теорије трансфера. У центру пажње је процес језичког позајмљивања који „започиње трансфером модела из језика даваоца у језик прималац“. Током интеграције

страни модел се „прилагођава систему језика примаоца на различитим нивоима задобијајући статус позајмљенице (реплике)“. Ауторка даље наводи методологију која ће бити примењена у анализи позајмљеница у шест европских језика: најпре ће се анализирати историјат језичких контаката, односно културолошки и социолингвистички контекст у којима се одвијају језички контакти, а затим ће уследити анализа адаптације позајмљеница на фонолошком (трансфонемизација), ортографском, морфолошком (трансморфемизација) и семантичком нивоу.

У уводном делу првог поглавља под називом *Hrvatski u dodiru s talijanskim jezikom* Лелија Сочанац констатује да је *romanski element na istočnome Jadranu značio kontinuitet urbane civilizacije, sponu s mediteranskim kulturama i važnu sastavnicu specifičnoga kulturnog identiteta*. Хрватско-романске језичке утицаје на источном Јадрану ауторка анализира унутар *tri zasebne cjeline koje čine Istra, Dalmacija i Dubrovnik*. Како о природи дубровачког књижевног језика постоје у науци различита мишљења, можда је требало негде у фусноти изложити у кратким цртама природу проблема (да ли је дубровачки књижевни језик био српски или хрватски?), па чак навести мишљења неких нехрватских лингвиста, међу којима, на пример, М. Решетара, П. Ивића, А. Милановића. Наиме, књижевност хуманизма и ренесансе је доживела прави процват на теориторији Боке Которске и Дубровачке републике и где се, према „Краткој историји српског књижевног језика“ Александра Милановића (2004) „српски језички простор на многим местима поклапао са хрватским“. Писци из Дубровника су били под утицајем италијанских књижевника и писали су дубровачким књижевним језиком, „који је настао на

основу штокавских (и)јекавских говора“ (Милановић, 2004: 65). Почев од VII века долази до словенизације Дубровника и полагањем истискивања далматинског језика. У приватном животу се употребљавао источнохерцеговачки дијалекат. За време ренесансе становници Дубровачке републике су свој матерњи језик звали *српски* (*lingua serviana*), *дубровачки*, *нашки*, *словински*, *илирски*, „а у неколико случајева и *хрватски*“ (Милановић 2004: 67). Назив *српски језик* се употребљавао у службеним актима од краја XV века до почетка XVIII века, док су повеље, нотарска акта, писма, јеванђеоски лекционари, молитвеници и др. писани ћирилицом. Ћирилицу је користило и католичко свештенство (на пример у делу „Либро од мнозијех разлога“ из 1520. год.). „У Дубровнику се ћирилицом почело писати два века раније него латиницом, која се појавила око 1400. године и однела потпуну превагу... Писци су у делима писаним латиницом примењивали многа начела преузета из италијанског правописа“. Од XVI века дубровачки књижевни језик и дубровачки народни говор су се „у извесној мери одвојили од источнохерцеговачких говора, будући да се развијао спорије и тако постајао архаизован у односу на њих“ (Милановић 2004: 72). Нестанком Дубровачке републике (1808. год.) и дубровачке књижевности престао је да постоји дубровачки књижевни језик. Наравно, овај историјски коментар може се унети у неко наредно издање књиге, чиме би се повећала њена употребна вредност.

Након упоредне анализе хрватског и италијанског фонолошког система Л. Сочанац закључује да се реплика често формира нултом трансфонемизацијом. На ортографском нивоу изговор се углавном подудара са графијом, што значи да је знатно ређи утицај графије на форми-

рање ортографског облика реплике. Примери утицаја језика посредника, углавном немачког, су малобројни. Основни облик именица, придева и глагола формира се процесом компромисне или потпуне трансфонемизације, *koji posuđenica ma omogućuje da funkcioniraju unutar hrvatskoga morfološkoga sustava kao domaće riječi*. У току примарне адаптације највише је изражено сужењење броја значења, док у фази секундарне адаптације позајмљенице добијају нова значења под утицајем метафоре, метонимије и пејоризације.

Оршоја Жагар-Сентеши се бави тактима хрватског и мађарског језика који су типолошки и генетски различити (мађарски је аглутинативни језик и припада уралској језичкој породици). Хрватско-мађарски језички контакти су *isključivo povijesni budući da je posuđivanje stranih leksičkih elemenata iz mađarskoga najranije okončano*. Ако би се историјски преглед строго научно анализирао, уочили бисмо низ спорних констатација међу којима и ону да *drugu važnu područnu skupinu hungarizama nalazimo na istoku hrvatskoga govornog područja, i to u slavonskim i vojvođanskim govorima* (прву групу чине хунгаризми у кајкавском наречју). Како је ауторка радила анализу на корпусу Л. Хадровића, а који се бави у књизи *Ungarische Elemente im Serbokroatischen* (1984) хунгаризмима у српскохрватском језику, претпостављамо да би се многи од добијених резултата могли тицати и српског језика. Но, без обзира на нека спорна питања која се тичу корпуса, ауторка је успела да врло систематично анализира хунгаризме на разним нивоима примењујући задату методологију. О. Жагар-Сентеши у закључку констатује да *kompromisnu i slobodnu transfonemizaciju zastupaju uglavnom riječi čiji mađarski modeli zadržavaju samoglasničke foneme*

kojih u hrvatskom sustavu nema, ili u čijim se modelima distribucija fonema ne podudara s uobičajenim rasporedom fonema u hrvatskom. Ортографски облик позајмљенице се најчешће формира према изговору. Основни облик многих именица, свих придева и глагола настаје пре свега потпуном трансфонемизацијом. Што се пак тиче семантичког нивоа, током примарне адаптације највећи број хунгаријама адаптира се нултом семантичком адаптацијом.

Драгица Драгичевић се бави хрватско-немачким, док Љуба Дабо-Денегри - хрватско-француским језичким контактима. Прва ауторка закључује да је германизма у стандарном језику врло мало. На фонолошком нивоу *opća, trostupanjska shema ... ne može potpuno objasniti slojevito oblikovanje fonološke slike replike*. На формирање ортографског облика германизма највише утиче изговор модела, док су на морфолошком и семантичком нивоу присутни различити типови адаптације. Према другој ауторки највећи број француских сугласничких фонема се адаптира потпуном трансфонемизацијом. Адаптација на ортографском нивоу се проводи према сва четири начина формирања ортографије. Највећи број галицијама чине именице, затим следе глаголи и придеви. Код придева компромисна адаптација није забележена, док већина глагола у примарној адаптацији пролази потпуну трансморфемизацију. Сужење значења је најчешћа семантичка промена.

Антица Менац у поглављу *Hrvatski u dodiru s ruskim jezikom* констатује да су се, због великих разлика између хрватског и руског фонолошког система, русизми током дугог временског раздобља адаптирали на различите начине. Највише је заступљена нулта трансфонемизација, док се ортографија основног облика позајмљенице формира или према изговору

модела, ортографији модела или комбинавањем ова два начина. Адаптација под утицајем језика посредника није заступљена. На морфолошком плану русизми се адаптирају на различите начине, док је на семантичком нивоу најзаступљенија нулта семантичка екстензија.

Ања Николић-Хојт се у последњем поглављу ове књиге бави хрватско-енглеским језичким контактима. На формирање фонолошког облика англицизма утичу многи чиниоци, а пре свега време позајмљивања, писани или говорни извор, компетенција говорника, њихов узраст. У фонолошкој адаптацији заступљена су сва три типа трансфонемизације, док на ортографском – четири начина формирања ортографије основног облика англицизма. На морфолошком нивоу англицизми пролазе различите начине адаптације, док су на семантичком нивоу најчешће нулта семантичка екстензија и сужење броја значења. Многи новији англицизми, због слабе интеграције у хрватски лексички систем, нису успели да развију додатна значења.

Додатак књиге је снабдевен приказом фонолошког система хрватског језика, селективном литературом и абецедним пописом цитираних примера са значењима.

Лелија Сочанац, Оршоја Жагар-Сентеши, Драгица Драгичевић, Љуба Дабо-Денегри, Антица Менац и Ања Николић-Хојт овом књигом заокружиле су један веома успешан период у развоју хрватске контактологије. Он се временски протеже од 1958. године и раних радова Рудолфа Филиповића па све до краја XX века, када су се десиле значајније иновације и реинтерпретације контактолошке теорије (в. наше књиге „Русизми у српскохрватским речницима. Принципи адаптације. Речник“, Фото Футура, Београд, 1997, „Увод у

лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама“ и „Контактолошки речник адаптације русизама у осам словенских језика“ из 2004. год.). Очекујемо да ће се у наредним годинама број истраживача у овој области значајно повећати и да ће наредна издања овог уџбеника обухватити већи број језика, а посебно турски. Што се утицаја класичних језика тиче (грчког и латинског), мишљења смо да су

грецизми и латинизми више предмет етимолошких, него контактолошких истраживања. Већа присутност аутора из других контактолошких центара (посебно са јужнословенских простора) показала би интеграцију европског научног простора на делу и допринела би развоју контактологије.

Јован Ајдуковић (Београд)

Балканская русистика: веб портал Факултета словенских филологија Софијског универзитета

Председници влада држава чланица Европске уније 2000. године донели су закључак да ће до 2010. године Европска унија имати најконкурентнију привреду засновану на знању. Најважнију улогу у остварењу тога циља имаће, поред класичног учења, и електронско учење. Под *електронским учењем* се подразумева стицање знања помоћу мултимедијалних технологија (текста, звука и филма заједно) и Интернета. Интернет омогућава лакши приступ ресурсима и услугама, омогућава учење од куће, у школи, на факултету и послу. Електронско учење развија и динамизује потенцијале образовних ресурса. Оно је засновано на информационој технологији и педагошки је оријентисано.

У оквиру електронског учења разликују се четири дисциплине: 1. *образовање на даљину* (курсеви као скупови фајлова повезани хиперлинковима са мноштвом мултимедијалних елемената; актуелни светски концепт учења на даљину подразумева коришћење текстуалних материјала, видео конференција и мултимедијалних презентација), 2. *образовање у*

правом моменћу (запослени се повремено шаље на усавршавање из одређене дисциплине), 3. *образовање коришћењем Интернет* (уз помоћ ресурса који се налазе на Интернету) и 4. *образовање током читавог живота* (концепт „доживотног ученика“ који стално мења посао и усавршава се).

За разлику од класичног учења које се углавном заснива на питањима и одговорима, електронско учење је скуп следећих процеса: *прикупиљања информација*, *прављење приче* (истраживања), *креације* (структурирања знања), *интеракције* (комуникације са другим ученицима и експертима у широј заједници), *постављања питања и давања одговора* виртуелном наставнику. Електронско учење је пројектно оријентисано, омогућава стални приступ новим знањима и континуирано усавршавање. Слабе тачке електронског учења су филтрација информација, брзо мењање и застареваше садржаја, контрола квалитета, односно евалуација ресурса.

У науци о информационом технологијама обично се издвајају три врсте веб презентација.

Прву врсту чине *интерисане презентације* које се састоје од основне стране, динамичке форме и модула (форума, секција, линкова, фајлова, фотоалбума), *mail* сервера, *webmail* сервиса, статистике и др.

Другу врсту чине *стандардне презентације* које се састоје од основне стране, динамичке форме (анкете, контакт форме, фајлова, линкова, форума), статистике и др.

Трећу врсту веб презентација представља *портал*. Портал је модерни информатички систем за поставку и контролу садржаја динамичког карактера. Главну контролу система и администрацију врши администратор. Он садржи основну страну, динамичке елементе, *webmail*, панел за пријаву корисника, административни мени, контакт форме, мулти мени систем, аутоматизовани фото албум, систем за вести, секције за фајлове и линкове, придружене динамичке системе (нпр. приватне поруке, секције за представљање корисника, анкетни систем за проверу јавног мњења итд.).

У последњих неколико година у Србији је значајно повећана употреба интернета у комерцијалне, информативне и забавне сврхе, међутим, мали је број портала оријентисаних искључиво ка образовању.

Образовно-научни портал „Балканска русистика“ организован је као прегледна база података која промовише славистичко образовање преко интернета и подстицање кориснике на интердисциплинарност. „Балканска русистика“ пружа широки круг информација о руском језику, књижевности и култури, славистици и општој лингвистици, и то посредством база линкова, софтвера, реферата и других едукативних садржаја.

Портал и истоимени часопис настао је на иницијативу аутора овога приказа

и неколико наставника са Софијског универзитета. Чланови уређивачког колегијума са бугарске стране су др Пламен Градинаров (издавачка кућа *Eurasia Academic Publishers*), мр Ала Градинарова (Софијски универзитет), мр Ана Николова (Шуменски универзитет) и мр Красимира Петрова (Софијски универзитет). „Балканска русистика“ је образовни пројекат од међународног значаја. Уредници портала сарађују са колегама из образовно-научних институција земаља балканског региона (са универзитета у Софији, Пловдиву, Великом Трнову, Шумену, Загребу, Задру, Љубљани, Анкари, Истамбулу, Букурешту и др.), као и са колегама из Русије и многих других европских и ваневропских земаља (са универзитета у Бечу, Будимпешти, Виљнусу, Аризони, из Института за руски језик Руске академије наука итд.).

„Балканска русистика“ интегрише балкански и европски образовни простор, заснована је на принципима мултикултуралности и мултијезичности. Радови се штампају на свим балканским и светским језицима. Развој „Балканске русистике“ је усклађен и са циљевима „Националне стратегије за информационо друштво у Србији“, а која обухвата: 1) компјутерско описмењавање грађана; 2) изградњу образовног система који је прилагођен потребама информационог друштва; 3) подстицање истраживања и развоја; 4) обезбеђење приступа информацијама о културно-историјском и научном наслеђу.

Портал је модуларне форме што значи да постоји могућност додавања нових секција. Релациона база података доприноси динамички система, док се ажурирање, подадминистрација и администрација организују по хијерархијској структури. Овакав начин организације података представља светски стандард.

Система 2006

Оријентацију и кретање по порталу олакшава навигатор који има следећу структуру: *Почетна страница*, *Карта сајта*, *Рубрикатор*, *Библиотека*, *Аудио-реферати*, *Часопис*, *Послати рад*, *Језици света*, *Капитало линкова*, *Капедре*, *Колеје*, *Форуми*, *Албуми*, *Шале* (тематски се односе на језик и научнике), *Вести*, *Ваше мишљење* (посетиоци сајта могу да поставе питања редакцији сајта или неком од стручњака) и *О нама* (информација о уредницима портала).

Истоимени часопис је састављен од следећих рубрика: *Библиографије*, *Анализе*, *Описи*, *Рецензије*, *Класици*, *Конференције*, *Интервјуи*, *Истичања*, *Предавања*, *Осврти*, *Пројекти*, *Новости*, *Нове књиге*, *Портрети*, *Монографије*, *Зборници*, *Тезе*, *Удбеници*, *Дискусије*, *Дисертације*, *Реферати*, *Документи*, *Часописи*, *Први радови*, *Школе*.

На страницама „Балканске русистике“ у целини или парцијално објављено је преко две хиљаде и двеста научних радова, као и више стотина информација о конференцијама, часописима, дисертацијама, образовним и научним установама, зборницима, монографијама, новим књигама, библиотекама и догађајима из славистичког живота. У 2005. години портал је посетило скоро пола милиона читалаца. Материјал за објављивање у „Балканској русистици“ може доставити сваки регистровани члан након провере квалитета рада од стране уређивачког колегијума.

„Балканска русистика“ публикује радове из многих лингвистичких и књижевно-културолошких дисциплина: из историје књижевног језика, когнитивне лингвистике, психолингвистике, социолингвистике, етнолингвистике, примењене лингвистике, компјутерске лингвистике, методике, функционалне

граматике, етимологије, лингвистике текста, конфронтативне лингвистике, машинског превођења, теорије превођења, фразеологије, фонетике, творбе речи, ономастике, морфологије, синтаксе, генеративне лингвистике, лексикологије, лексикографије, стилистике, корпусне лингвистике, прагматичке лингвистике, семантике, контактологије, културологије, старе руске књижевности, руске књижевности 19. и 20. века, савремене руске књижевности, теорије књижевности, фолклористике, филозофије језика, славистике и др.

У централном делу прве странице налазе се почетни делови радова који се могу у целини прочитати ако се кликне мишем на реч *даље*, односно на линк који води до сајта где је чланак постављен у *pdf* или неком другом формату. На првој страници портала налази се анкетни систем за проверу јавног мишљења, затим подаци о корисницима који су у on-line режиму, информација о укупном броју и структури регистрованих корисника и њиховом присуству у одређеном дану и месецу. Регистрација корисника је обавезна ако се жели посетити нека специјална база података. До априла 2006. године регистровано је више од 1450 корисника из разних земаља света, укључујући Европу, Северну и Јужну Америку и Азију. На почетној страници портала наводе се цитати, изреке или пословице из Речника В. И. Даља.

Регистровани корисници имају слободан приступ часописима, електронским књигама, магистарским и докторским дисертацијама, речницима, огласима за посао и обавештењима о стипендијама, личним презентацијама русиста, аутоматизованом фото албуму, форуму, чат соби, mail сервису и др. услугама. Портал омогућава брзу претрагу информација.

Радови објављени у „Балканској русистици“ присутни су на најважнијим светским претраживачима који индексирају највећи број њених страница. Захваљујући тој чињеници „Балканска русистика“ константно долази до нових посетилаца.

Динамичке модуле и форме презентације представљају секције *Форум* и *Албуми*. Дискусионе групе разврстане су према следећим тематским областима: историја језика, теорија језика, примењена лингвистика, историја руске књижевности, савремена руска књижевност, теорија књижевности, руски језик у школи, школа интернета, филозофија језика, међукултурна лингвистика, теме дисертација, извештаји Комисија о написаним дисертацијама и др. За сваку тему постоји модератор. У албуму се налазе фотографије чланова славистичких катедри, учесника конференција, званичних догађаја и неформалних сусрета, фотографије из живота познатих русиста, као и корице значајних публикација.

Своје место у „Балканској русистици“ су нашле познате руске и стране софтверске компаније које се баве компјутерском лексикографијом и превођењем, познате издавачке куће балканског региона (на пример турски издавач који посетиоцима нуди уџбенике за учење руског језика), као и школе или институти, на пример, „Петница“ или Институт за лингвистику Руске академије наука. Систем за вести, захваљујући линковима који воде до сајтова руских медија, нуди преглед најновијих информација из Русије и света.

Портал садржи базу русиста у читавом свету, адресар факултета где се изучавају руски језик, књижевност и култура.

Уредништво „Балканске русистике“ у наредном периоду планира увођење виртуелне наставе, односно на порталу ће бити постављени виртуелни курсеви, вежбе и демонстрације на разне теме. Коришћењем различитих образовних софтвера виртуелни ученици ће на један савременији и ефикаснији начин доћи до нових сазнања.

Јован Ајдуковић (Београд)

М. П. Котюрова: Культура научной речи. Текст и его редактирование. – Перм, 2005, стр. 125. – ISBN 5-89919-042-6

Најкраће речено, ово је научна публикација о научним публикацијама. Посвећена је свима онима који се баве науком, не само редакторима, будући да сваки аутор научног рада врши (или је, свакако, потребно да врши) и саморедакцију над текстом који пише. Зато је књига посебно корисна почетницима у науци, што ауторка и експлицира у предговору (6–8), наводећи да монографија „даје младим научницима практичне препоруке за

пажљиву редакцију њихових сопствених текстова“ (6). Ове практичне препоруке су видљиве и у примерима којима ова књига обилује, а који су узети из „штампаних ... дисертација, чланака и монографија последње деценије“ (22).

Иако је монографија релативно малог обима, веома је исцрпна. Поред поменутог предговора, састоји се још из: 1) увода (8–17); 2) првог дела (17–44) који се односи на основне прилазе редакцији

Стил 2006

научног текста и укључује потпоглавља: *Ойшїїєјезичка и функионално-сїїилска својсїва тїексїа* (17–26), *Доїїексїуални и тїексїуални їрисїїуї редакциїї науочної осїїварєња* (26–31) и *Моделї целовїїїосїїїї садржаїа тїексїа: холоїїрафски, конїїїїну-ални и дискретїїно-логїїчки* (31–44); 3) другог дела (44–71), у коме се ауторка бави редакцијом дотекстуалних јединица: синтагми (45–56) и реченица (56–71); 4) трећег дела (71–83), састављеног из два потпоглавља: *Сложена синїїаксїчка целина* (71–75), *Редакциїа їовезаносїїї тїексїа науочної осїїварєња* (75–79) и задатака за самопроверавање (79–83); 5) четвртог дела (83–105), у којем је размотрена смисаона структура монографије: основног и периферних текстова; 6) списка литературе коју ауторка препоручује научним радницима (105–107); 7) прилога бр. 1 (107–119), у којем је дат списак израза и конструкција у руском језику који повезују независну реченицу и пасус и 8) прилога бр. 2 (119–124), тј. петог поглавља књиге *Основы культуры речи* (А. Васильева, Москва 1990) под насловом: *Жанр научных тезисов*.

У уводу се најпре дефинише научно знање, истиче његова двострука природа и наводе основна својства, као и углови из којих се ово знање може посматрати. Постоје четири угла посматрања: онтолошки (шта се изучава), методолошки (којим методама), аксиолошки (који је степен вредности одређеног фрагмента научног знања за целокупно ово знање) и комуникативни. Јединство ова четири аспекта садржаја научног текста чини *еїїсїїемїчку сїїїуациїу*. Епистемичка ситуација је увек управљена на одређеног адресата, о чему сведочи диференцијација текстова на основне жанрове научне литературе – чланке, монографије, уџбенике и др. Сваком од ових жанрова посвећен је по један пасус у уводу. Осим тога, описан

је процес стварања научног текста. Он има три нивоа. У првом од њих појављује се највише грешака, јер је то и прво, спонтано изражавање новог научног знања. Већ у другом нивоу аутор се дистанцира од свога текста и првенствено „комуницира“ са читаоцем, радећи на логичности и повезаности научног језика у свом тексту (овде се указује на помоћ прилога бр. 1). Трећи ниво је ниво редакције текста. Редакторско читање текста може имати различито усмерену пажњу. У вези с тим диференцирају се: 1. пажња у виду таласа (волнообразное внимание), 2. пажња у разним смеровима (челночное внимание), 3. скоковита пажња (скачкообразное внимание), 4. паучинаста пажња (паутиное внимание) и 5. пажња у виду спирале (спиралевидное внимание).

На неки начин цело прво поглавље је такође уводног карактера. У његовом првом делу, након дефиниције текста, наводе се основни фактори којима је условљена култура писаног језика сваког научника: владање нормом савременог књижевног језика и владање нормом научног функционалног стила. У монографији се нарочито посвећује пажња овом другом, научно-стилском аспект у текста. Разматрају се особине текста уопште: целовитост и повезаност. Целовитост научног текста најпре се односи на његово логичко-семантичко јединство, које се достиже термилошким системом текста. Термини су: почетни (исходные), основни (основные) и специфични (уточняющие). У вези са целовитошћу текста су и периферни делови научног дела (наслов, садржај, резиме, увод, закључак и др.). Ови периферни текстови имају обједињујућу функцију, која је једна од основних у стварању целокупног научног остварења. Повезаност у тексту уопште постиже се везницима, именицама

у улози понављања, личним и показним заменицама, неким прилозима и конструкцијама за повезивање. Ове последње (нпр. надо сказати, што; как мы отмечали; как известно и др.) су нарочито специфичне за научни стил. У овом стилу се, такође, често користе изрази уводног карактера (с одной стороны – с другой стороны; вместе с тем и др.). Посебна особина научних текстова јесте апстрактност и њој је посвећен један део овог потпоглавља (24–26).

У другом делу првог поглавља ауторка започиње од анализе најчешћих грешака које се појављују у научном остварењу. Претпоставља се да аутор влада нормама стандардног језика, тако да су ове грешке изазване психолошким разлозима, услед којих се у тексту јављају сувишне речи или је он непотпун, или се у њему појављује непотребна инверзија. Због тога је потребно лагано редакторско читање текста, корак по корак, тј. потребно је поћи од мањих, дотекстуалних јединица и ићи ка већим. Редакција дотекстуалних јединица врши се уз помоћ граматика, приручника и разних речника, док је за редакцију научног текста у целини потребно композиционо мишљење аутора (редактора), при чему се настоји на остваривању дијалога са будућим компетентним читаоцем.

Трећи део првог поглавља односи се на моделе целовитости садржаја текста. Овде се ауторка враћа на појам *епистемичке ситуације* и обрађује њен онтолошки, методолошки и аксиолошки аспект (којим језичким јединицама се изражава сваки од њих и који су примери нетачности у њиховом изражавању). Епистемичка ситуација је важна за разумевање *холографској модела* целовитости смисла текста. Овај модел је у вези са научно-спознајним приступом садржају текста. Врло је важно да

сва три аспекта епистемичке ситуације буду тачно изражена. Описујући *концептуални модел* целовитости смисла текста, ауторка, између осталог, наводи примере одступања од њега: 1) одсуство или неумесна употреба језичких средстава која изражавају и истичу логичност у језику (појаве алогизама); 2) нејасна диференцираност термина на почетне, основне и специфичне, тј. „размекшаност“ терминолошког система; 3) излишна номинативност, која отежава разумевање реченице. Прептерећеност именским синтагмама вуче за собом нејасност изражавања мисли са стране аутора, а са стране читаоца – неразумевање смисла текста. *Дискрејно-лојички модел* целовитости смисла текста односи се на структуру предмета и процеса мисли код аутора. Овде је важно да у тексту постоји јасна терминологија, да је излагање логично, а композиција свих делова текста јасно диференцирана. На крају првог поглавља закључује се да активно владање научним стилем захтева од аутора одређена ограничења, повезана са изражавањем мисли: стремити тачности значења не само термина, него и специфичних, епистемички усмерених значења речи широке семантике; достићи пуноћу излагања, али избећи сувишности; стремити лаконизму језика, али не на уштрб нејасности.

Друго поглавље се бави питањима редакције синтагми и реченица. Разматра се лексички склад у изразима, у вези с чим се наводе речи широке семантике (процес, факт, аспект, проблем, питање, појава, присуство, постојање и др.) као највећи проблем, јер се ове речи некада употребљавају у њиховом општем значењу, те бивају сувишне. Зато је важно посматрати при редакцији текста синтагме у којима се ове речи појављују, и то независно од контекста. При томе

треба водити рачуна и о граматичком слагању у синтагмама. За редакторе је битно да обрате пажњу и на синтагме са речима условно названим речи ограничене семантике (нпр. *различним образом* уместо *по-разному*). Лексички склад се нарушава и таутологијом (неоправданим понављањем). Затим се у вези са синтагмама разматра и њихов лексичко-граматички склад, где се посебна пажња поклања „генитивном ланцу“ (генитивнај цепочка), тј. непотребно нанизаним генитивима у синтагми. Такође, дешава се да једна од компонената семантичке валенције недостаје, обично у глаголским синтагмама, те је и ту потребна редакција. Дакле, редакција је нужна чак и у простим синтагмама.

Што се тиче реченице, најпре се, такође, разматра склад лексике у њој. Утврђује се да се несклад појављује услед неоправданог понављања лексичких јединица у реченици, појаве сувишних делова у њој и њене неоправдане недовршености, непуноће. За све ово, као и обично, дати су примери. Затим се описује лексичко-семантичко слагање у реченици, где се указује на следеће појаве које је потребно редиговати: дистанцираност компонената синтагме која је члан реченице, непотребна инверзија синтагми у реченици, испуштање управне речи, синтагме или синтаксичке конструкције. Осим тога, овде спадају реченице у којима лична заменица може да се односи на разне именице у истом граматичком облику. Потребно је обратити пажњу и на уводне речи и синтагме у реченици. Све ово, као и много тога другог о чему пише ауторка, поткрепљујући примерима, доводи до нејасности, понекад и до кварења смисла реченице.

Треће поглавље се односи на редакцију јединица текста. Сложена синтаксичка

целина се у лингвистици и стилистици текста традиционално сматра јединицом текста и дефинише се као „структурно-сми-саона јединица текста, тематски обједињена и повезана логичко-семантички и лексичко-синтаксички“ (71). По обиму, ова целина обично одговара једном пасусу. Реченице које чине овај пасус повезане су специјалним средствима за повезивање, нпр. везницима, уводним речима са значењем хода мисли (одноко, такоже, а такоже, сначала, затем, далее, во-первых, наоборот, наконек, таким образом и др). Међутим, у сложеној синтаксичкој целини јављају се нека одступања која се пројављују у: 1) сувишности јединица за повезивање, 2) недостатку ових јединица и 3) несагласној употреби глаголских времена. Често се, на пример, непотребно користе деиктичке речи (речи које се односе на оно што је претходило у тексту) типа (више)указанный, данный и сл.

Коначно, потребно је редиговати и повезаност текста научног остварења. Овим се ауторка бави у посебном потпоглављу трећег дела, где највише простора посвећује језичким средствима којима се изражава кретање мисли. Овде убраја језичке јединице које фиксирају моменте мисли: 1. шаблонски увод у излагање (нпр. *я намерен + инфинитив, предметом ... будет*); 2. активизација мисли (нпр. *заметим, что; подчеркнем, что*); 3. логичка подела мисли (нпр. *необходимо указать на то, что; не должно забывать, что*); 4. веза са напред реченим (нпр. *было показано, что; мы видели, что*); 5. веза са оним што следи (нпр. *мы увидим ниже, что; как мы увидим далее*); 6. поредак излагања (нпр. *прежде всего, далее, следующий*); 7. указивање на резултат, уопштавање (нпр. *таким образом; словом; итак, стало быть*).

На крају овог поглавља, као што смо рекли, налазе се задаци за самопроверавање, који садрже примере са свим размотреним грешкама на које редактор треба да обрати пажњу (сувишност, непотпуност, смисаоно неслагање, алогизам, таутологија, неслагање у броју и падежу, генитивни ланац и неправилна употреба броја именице).

Четврто поглавље је посвећено монографији, а посебно периферним тексто-

вима у њој. Веома детаљно је обрађен садржај и његова форма (90–105).

Описавши укратко садржај ове књиге, уз напомену да и у последњим њеним деловима (препорученој литератури и прилозима) такође имамо мноштво корисних информација, можда не би било претерано на крају сваком научнику препоручити да приказану публикацију има у сопственој библиотеци.

Ружица Бајић (Београд)

409

Вера Васильевна Бабайцева: Избранное. 1955–2005:
Сборник научных и научно-методических статей / Под
ред. проф. К. Э. Штайн. Москва — Ставрополь: Изд-во сгу,
2005. — 520 с.

Вера Васильевна Бабайцева – сотрудник Московского педагогического государственного университета, автор многочисленных научных и научно-методических трудов, пользующихся заслуженным признанием среди филологов, в том числе и зарубежных. Первые ее статьи появились в 50-ые годы XX столетия. За полвека профессор Бабайцева опубликовала огромное количество работ: статей, монографий, школьных и вузовский учебников, которые свидетельствуют о многообразии проблематики ее научных исследований в области теоретического языкознания. В работах затрагиваются проблемы поэтики, стилистики, лингвистики и лингвометодики.

Научный юбилей Веры Васильевны Бабайцевой решили отметить сотрудники Ставропольского государственного университета, ученики и последователи профессора Бабайцевой, подготовившие великолепное издание ее избран-

ных трудов. Книгу открывает статья К. Э. Штайн, озаглавленная *В мире объективного знания*, которая посвящена некоторым вопросам научного творчества уважаемого юбиляра. Профессор Штайн подчеркивает укоренение теории В. В. Бабайцевой в русской лингвистической традиции, которой она осталась верна даже в самое неблагоприятное время идеологической ангажированности языкознания. Автор статьи пишет о том, что В. В. Бабайцева – один из тех ученых, которые определяют суть и значение структурно-семантического направления в русском языкознании, а также о ее вкладе в изучение вопроса о соотношении структурных и семантических признаков синтаксических единиц с установкой на целостное представление их характеристик. Немаловажным оказались вопросы, посвященные живой динамике языковых явлений на синхронном срезе языка, понятиям переходности

Стил 2006

и синкретизма, а также логическому и коммуникативному критериям исследования и описания типологии простого предложения.

Очередные главы юбилейного тома содержат избранные статьи профессора Бабайцевой, сгруппированные по хронологическому принципу. Самыми ранними оказались труды 50-х годов, посвященные переходу кратких прилагательных в состав безлично-предикативных слов, а также структуре распространенных предложений с безлично-предикативными словами. В самой обширной главе *Избранного* помещены статьи, написанные В.В. Бабайцевой в 60-ые годы. В них затронуты проблемы, относящиеся к лексико-грамматическим словам и их функциям в синтаксических конструкциях, к колебаниям между двусоставностью и односоставностью предложений при выражении неопределенного действующего лица, к выражению в языке взаимодействия между чувственной и абстрактной ступенями познания действительности. В главе, содержащей труды 70-х годов, можно прочитать о гибридных словах в системе частей речи современного русского языка и их семантико-грамматических значениях. С точки зрения лингвометодики крайне интересны статьи об отражении многоаспектности предложения в практике обучения русскому языку в школе и о лингвистических основах школьного курса синтаксиса.

Методические работы содержатся и в следующей главе, содержащей труды 80-х годов. В них освещены особенности школьного и вузовского курса синтаксиса,

анализируются явления переходности в грамматическом строе русского языка и методика их изучения. В статьях 1990-х и 2000-х годов профессор Бабайцева продолжает рассматривать вопросы синтаксиса. Особый интерес могут вызвать также результаты исследований, посвященных энтимеме в поэтическом тексте, тайнам орфографической зоркости и структурно-семантическому направлению в современной русистике.

Последняя глава сборника содержит материалы об исследованиях В.В. Бабайцевой. В нее включены статьи, посвященные ее научным трудам, а также рецензии на ее книги и учебно-методический комплекс.

Избранные труды профессор В.В. Бабайцевой знакомят читателя с основными научными достижениями большого ученого. Коллектив ставропольского университета подобрал для издания те работы, с которыми необходимо познакомиться всем филологам, занимающимся вопросами современного русского языка. Книга адресована учителям, аспирантам, преподавателям вузов и всем, кто изучает русский язык.

В заключение хотелось бы подчеркнуть блестящую работу, которую сделали при составлении и издании *Избранного* В.В. Бабайцевой сотрудники Ставропольского государственного университета. Особо следует заметить вклад в подготовку книги ее научного редактора – профессора К.Э. Штайн, ответственного за выпуск – доцента В.П. Ходуса и профессионально сверставшего книгу – Д.И. Петренко.

Тадеуш Боруцкий (Краков)

Дускаева Р. Л.: Диалогическая природа газетных речевых жанров. Пермь: Изд-во Перм. ун-та, 2004. – 276 с.

Монография Л. Р. Дускаевой посвящена изучению речевой структуры газетных жанров в аспекте категории диалогичности. Категория диалогичности, хорошо известная по работам М. М. Бахтина, при исследовании журналистских текстов, вообще говоря, использовалась, но только в качестве категории вспомогательной. Во-первых, внимание обращалось прежде всего на особенности общения автора с аудиторией. Во-вторых, говорилось о диалогичности как о базовой категории публицистического стиля. Однако практически вне поля зрения исследователей остался тот факт, что диалогичность оказывается не изученной в качестве текстовой категории, определяющей приемы развертывания содержания, характер его речевой разработки. Еще не сложилось представления о диалогичности как о базовой категории, лежащей в основе теории жанра.

В основе рецензируемой работы лежит оригинальная авторская концепция: речевая структура газетного текста рассматривается не как статичное образование, а как динамическая структура, складывающаяся в процессе общения автора и читательской аудитории. Категория диалогичности в этом случае оказывается категорией, которая проявляется в речевой структуре жанра на различных уровнях. Становится понятно, что без этой категории вряд ли возможно осмыслить журналистский текст как целостную коммуникативную единицу, порожденную подчас жестко заданными коммуникативными целями.

Подобный подход является новым и ни разу до сего времени не был реализо-

ван в практике стилистических исследований. Заметим, что рецензируемой монографии предшествовал целый ряд работ Л. Р. Дускаевой, в которых на протяжении долгого времени осуществлялась разработка категории диалогичности в аспекте, необходимом для развития теории газетного жанра. Вызывает сожаление, что автор не указал их в списке литературы, приложенной к монографии. Мы имеем в виду работы «Структурная организация ФССК диалогичности в газетных текстах» (Актуальные проблемы лингвистики в вузе и школе. М., Пенза, 1999) и «Функциональная семантико-стилистика категория диалогичности в газетно-публицистических текстах» (Публицистика и информация в современном обществе. М., 2000).

Хотя в практике преподавания поэтики публицистики, в теории публицистического текста теория жанров всегда занимала и занимает важное место, все-таки постоянно ощущается некоторая недоговоренность, касающаяся описательной силы этой теории. То и дело возникающие разговоры о кризисе жанра имеют непосредственное отношение и к теории жанров. Так или иначе, но мы можем констатировать факт неразработанности теории в той ее части, которая описывала бы изменчивость жанра, конвергенцию жанров и постулировала бы в качестве аксиоматического положения идею о том, что жанр не предполагает наличия одних и тех же всегда воспроизводимых и раз и навсегда установленных четких границ.

Нерешенность данной проблемы отражается на методике обучения жан-

411

Стиль 2006

ровым структурам, в теории и практике преподавания стилистических дисциплин. Решение многих проблем, как теоретических, так и методических, предлагает монография Л. Р. Дускаевой.

Интересна логика теоретического построения. Автор исходит из идеи М. М. Бахтина о диалогичности человеческого мышления, которое находит отражение в системе языка и в речевой деятельности как проявление социальности речи. Любое слово, любой текст – это всегда реакция на адресата, реального или предполагаемого. Диалогичность проявляется поэтому не только в диалогических текстах и в отношениях между текстами, но и в монологических текстах устной и письменной речи в виде ответа на предполагаемый вопрос, в обращенности, предназначенности, оценке чужой смысловой позиции, в микродиалогах с гипотетическим читателем. Диалогичность как сущностное свойство газетной речи предполагает не только речевую ответственность говорящего, но и ответственность пишущего. Эта ответственность формируется в дискуссионности общения. Речь журналиста всегда взаимодействует с третьим лицом. Тем самым ответственность выступает началом коммуникативного процесса. При таком истолковании диалогичности она предстает как тотальное свойство газетного текста и проявляется в том числе и в информационных жанрах, что, заметим, однозначно решает вопрос об их принадлежности к сфере того, что называется публицистикой. Просто начало информационного текста интерпретируется как свернутый цикл: ответ на свернутый вопрос.

Таким образом, совершенно естественно в монографическом исследовании на основе категории диалогичности начинает постепенно формироваться категория, которая названа в работе

«концепция адресата». Она выражается в текстовых категориях побудительности и вопросительности, обращения, в наличии позиции адресата, что и предполагает появление в тексте признаков предназначенности, оценочности, акцентирования, уточнения, пояснения, дополнения.

Ход размышления журналиста, характер изложения материала – это всегда диалог с читателем. Таким образом, автор делает важный вывод: диалогичность предстает как единство двух ее противоположных сторон: она находит выражение во взаимодействии адресованности и ответственности. Это сформулированное автором теоретическое положение, весьма существенное для понимания диалогической природы жанра, свидетельствует о высоком уровне теоретического мышления.

В материальном выражении диалогичность как единство адресованности и ответственности дана читателю (и автору) в элементарных циклах диалогичности, которые структурируют развертывание газетных текстов.

В полном соответствии с реальной речевой практикой автор противопоставляет полные и свернутые элементарные циклы диалогичности. Полные характеризуются тем, что в них выражается, отдельно передается содержание и адресующейся, и ответной смысловой позиции. Они введены в тексты эксплицитно, и отношения между ними выражаются специальными средствами, регулятивами.

Простейшая классификация элементарных циклов выглядит как трехчастная система: 1) вопрос – ответ – коррекция; 2) сообщение – оценка – аргументация; 3) побуждение – исполнение – согласование. Развертывание текста, таким образом, это взаимодействие смысловых позиций

автора и адресата. В процессе развертывания текста циклы взаимодействуют, наполняясь новым содержанием.

Обосновывая свой взгляд на диалогичность, автор вписывает свою концепцию в обширный контекст исследований по теории журналистики. Отметим щедрость Л. Р. Дускаевой. Цитируемый материал подчас наделяется таким смыслом, который вряд ли можно вычитать из оригинала.

Формируемая подобным образом концепция естественным образом подводит нас к категории речевых жанров в публицистике, так как продуцирование жанра имеет также диалогическую природу. Речевой жанр предстает как модель взаимодействия смысловых позиций в газетных текстах. Типология речевых жанров невозможна без учета адресата, так как газетные жанры выявляют свою специфику в аспекте внутреннего и внешнего диалога, в процессе взаимодействия разных смысловых позиций коммуникантов. Речевой жанр в газете – это модель коммуникативного взаимодействия журналиста с аудиторией в целях достижения типовой установки. Поэтому на внешний речевой облик жанра влияет, с одной стороны, гипотеза адресата, с другой – он детерминирован типовой целеустановкой. Автор говорит о трех видах информационного запроса: факты, мнения, предписания.

Естественно, что предлагаемая автором теория жанра учитывает и прошлый коммуникативный опыт. Поверхностную речевую структуру речевого жанра, жанровую стилистику составляют различным образом и в различном соотношении представленные способы предупреждения читательского сопротивления когнитивному и эмоционально-волевому фактору авторских интенций.

Представляется удачным введение в теорию категорий гипержанра для характеристики межжанровых единств, и макрожанра – для текстов, объединенных в иерархическую структуру или систему. Введение этих категорий позволяет охватить при теоретическом анализе весь существующий в речевой практике жанровый материал.

Что касается типологии речевых жанров газетной публицистики, то она естественным образом вытекает из уже изложенного. С одной стороны, мы имеем экстралингвистическую основу всех жанров – политико-идеологическую деятельность. С другой стороны, в основе типологии модель реализации коммуникативной установки, один и тот же ее способ достижения.

Несколько иначе та же исходная позиция может быть представлена на основе соотнесения с тремя видами диалога (по Н. Д. Арутюновой): информационным, оценочным, прескриптивным. Отсюда – информационные, оценочные и императивные жанры. Например, автор выделяет следующие информационные жанры: ход события, причины события, результаты события, параметры ситуации, место развития события, причины развития события, действия персонажа события, сообщение о деятельности известного лица, мнение лица, человек и его качества.

Согласно авторской концепции, каждый публицистический жанр может быть первичным и вторичным. Жанр, вторичный на одном уровне социального ориентирования, например информационном, будучи функционально переориентированным, становится первичным на последующем уровне, например, оценочном, выступая в структуре вторичного жанра в качестве субжанра. Таким образом опре-

деляется один из наиболее значительных механизмов взаимодействия жанровых структур. Специально подчеркнем, что жанрообразующие установки, по концепции Л. Р. Дускаевой, взаимодействуют и корректируются жанровой гипотезой об адресате.

Сформировав стройную и оригинальную концепцию жанра, Л. Р. Дускаева убедительно доказала, что газетный жанр представляет собой диалектическое единство двух начал. С одной стороны, жанр характеризуется устойчивостью, воспроизводимостью, узнаваемостью. С другой стороны, построение текста на основе уже имеющейся жанровой струк-

туры предполагает наличие единичного, частного, случайного, обусловленного спецификой данной конкретной коммуникативной ситуации. Конвергенция жанров – естественная форма их существования и функционирования.

Концепция газетного жанра, выстроенная Л. Р. Дускаевой, может быть в дальнейшем разработана и с ориентацией на потребности обучения: на основе монографического исследования могут быть написаны методические пособия чисто прикладного плана.

Владимир. И. Коньков
(Санкт-Петербург)

Svitlana Ivanenko: *Textpolyphonie aus psychologisch fundierter kommunikativ-pragmatischer Sicht*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang, 2005. 308 S. ISBN 3-631-54619-X

Diese Arbeit ist einer komplexen Erforschung des Texttons gewidmet. Unter Heranziehung der textexternen Faktoren wurde eine detaillierte Analyse von rhythmusbildenden Elementen und expressiven Mitteln des Textes durchgeführt und das Tonparadigma begründet, das sich aus stilistischen Tonarten, Tonabarten, Tonunterarten, Tönen sowie Tönungen zusammensetzt und deren Elemente in zyklischer Progression die Textpolyphonie konstituieren. Es wird verdeutlicht, dass der Textton insbesondere in der Lyrik bei der Übersetzung in andere Sprachen *mit übersetzt* werden soll.

Aus dem Inhalt: Extralinguistische Faktoren der Tonbildung des Textes - Die Rhythmusbesonderheiten der KF als Ausdruck

ihrer Expressivität – Charakteristische Merkmale des stilistischen Grundtons.

Die Monografie von Svitlana Ivanenko ist einem nicht nur in der Germanistik, sondern auch in der Linguistik insgesamt wenig erforschten Problem des tonrhythmischen Textaufbaus gewidmet. Dieser Aspekt der Textuntersuchung ist vielleicht am wenigsten in der Fachliteratur zur Textlinguistik erforscht und beschrieben. Er ist bis jetzt ein „weißer Fleck“ im Hintergrund von zahlreichen Publikationen zur Semantik, Syntax und Textpragmatik geblieben. Deshalb gibt es in Bezug auf die Aktualität des gewählten Themas keine Bedenken.

Traditionell meint man, dass der Rhythmus und der Ton Kategorien literarischer

Texte sind, und zwar poetischer und Prosatexte, die mit der ästhetischen Funktion verbunden sind. Die Autorin der Monografie setzt sich Grenzen eines solchen Herangehens nicht, sie geht weiter und beweist, dass diese Kategorien auch den Texten anderer Bereiche eigen sind, in denen die Sprache funktioniert.

Der tonrhythmische Textaufbau wird sehr genau und detailliert am bezüglich des Umfangs beachtlichen Material gezeigt, das verschiedene Texttypen und Redegenres – Beschreibung, Kommentar, Erörterung, Charakteristik, Mitteilung, Kommunikee u.a. umfasst. Dabei wird von der Autorin das eigene methodische Vorgehen zur Beschreibung der tonrhythmischen Textstruktur vorgeschlagen, das erfolgreich am vielfältigen Material angewendet wird.

Die Arbeit trägt einen überwiegend beschreibenden Charakter, und dies ist kein Zufall, weil in dieser Etappe der Erforschung des tonrhythmischen Textaufbaus zur erstrangigen Aufgabe die Aufgabe der Akkumulation, der Beschreibung und der Systematisierung von linguistischen Tatsachen gehört. Wenn man diese Arbeit innerhalb der Textlinguistik genau orten will, so muss man feststellen, dass sie im Übergangsbereich zwischen der Fonostilistik und der Textsortenlinguistik angesiedelt ist und die Traditionen der deutschen textologischen Schule fortsetzt.

Die in der Arbeit gestellten Aufgaben werden konsequent in der Feststellung und Beschreibung von Besonderheiten des rhythmischen Baus der Kompositionsfor-

men verkörpert, die zu den Konstituenten bestimmter Texte gehören. Nicht weniger ausführlich werden verschiedene Arten des Tons dargestellt, die die Literaturgattungen – Lyrik, epische, humoristische, dramatische Genres – kennzeichnen. Zum Verdienst der Autorin gehört das angebotene Klassifikationssystem des Texttons, das aus den stilistischen Grundtonarten, Tonabarten, ihrer Unterarten, Tönen und Abtönungen besteht.

Den Hauptwert dieser Arbeit sehen wir in der genauen und gründlichen Beschreibung der rhythmischen Eigenart der Kompositionsformen, die sowohl für die gesprochene Sprache als auch für die schriftliche Textbildung eigen sind, in der Erfassung eines bedeutenden Umfangs von gegenwärtigen und klassischen deutschsprachigen Texten und in der Einführung in den wissenschaftlichen Umlauf einer großen Menge von sprachlichen Erscheinungen. Ein wichtiges Ergebnis der durchgeführten Untersuchung ist auch die Analyse der tonalen und rhythmischen Kombinatorik in den Kompositionsformen verschiedener Typen. In Bezug auf die Unerforschtheit dieser Problematik kann man feststellen, dass die Autorin einen bedeutenden Beitrag zur Beleuchtung der tonrhythmischen Textmechanismen geleistet hat, in vielen Aspekten kann man diese Arbeit als eine Pionierarbeit betrachten, weil sie neue Möglichkeiten für die Textuntersuchungen eröffnet und eine Grundlage für die weitere theoretische Erfassung der zu erforschenden Erscheinungen bildet.

Tetjana W. Radsijewska (Kiew)

415